

ATMINTIES ARCHYVAI

LEVO VLADIMIROVO AKCIJA SUSIGRAŽINTI ISTORINIUS VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS RINKINIUS: AMŽININKŲ LIUDIJIMAI

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

Apie Levo Vladimirovo šeštajame XX a. dešimtmetyje inicijuotą ir vykdytą Vilniaus universiteto bibliotekos istorinių rinkinių susigrąžinimo akciją nemažai buvo rašyta to meto spaudoje (Jono Palionio, Jurgio Lebedžio, Irenos Petrauskienės straipsniai), apie tai mėgo pasakoti ir pats L. Vladimirovas, kultūrinėje spaudoje publikavęs ne vieną informacinio pobūdžio straipsnį šia tema, bet išsamaus mokslinio šios temos tyrimo neturime. Naujas nuosekliausiai L. Vladimirovo akciją nušviečiantis Inos Kažuro ir Evaldo Grigonio straipsnis „Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla“ buvo išspausdintas L. Vladimirovo šimtmečio jubiliejui skirtos parodos, vykusios 2012 metų lapkričio 15–2013 metų birželio 15 dienomis Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje, kataloge (Kažuro, Grigonis, 2012). Minėtini taip pat du šios temos Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto magistro darbai: 2007 metų knygotyros magistro studijų programos absolventės Lauros Vancevičienės „Vilniaus universiteto istorinių knygų rinkinių grąžinimo akcija, 1956–1959“ (Vancevičienė, 2007) bei 2012 metų paveldo informacijos ir komunikacijos magistro studijų absolventės Renatos Jariomčenkaitės „Lituaninio dokumentinio paveldo judėjimas“, kuriame buvo nagrinėti kai kurie šios temos aspektai (Jariomčenkaitė, 2012).

Šios publikacijos tikslas – akcijos susigrąžinti Vilniaus universiteto istorinius rinkinius faktus papildyti ar pagilinti pačių tuometinių akcijos dalyvių prisiminimais. Kai kurios tų prisiminimų detalės gana iškalbios.

Pagrindiniai žodžiai: Levas Vladimirovas, spausdintinis paveldas, Vilniaus universiteto bibliotekos istoriniai knygų rinkiniai.

Levas Vladimirovas prisimindamas šeštojo XX amžiaus dešimtmečio įvykius minėjo, kad visa prasidėjo nuo Antoninos Ziornovos (remiamasi profesorius prisiminimais, įrašytais į garsajuostę 1996 metų gruodžio 20 dieną kartu su Nijole Šulgienne lankantis pas jį namuose metai prieš mirtį). Šią knygotyryninkę, senosios rusų knygos specialistę, jis ypač išskyrė visoje išvežtųjų

iš Vilniaus knygų sėkmingo atgavimo epopėjoje. Antonina Sergejevna Ziornova (1883–1964) buvo žymi knygotyrininkė, senosios kirilinės rusų knygos specialistė, sudariusi ir paskelbusi kirilikos leidinių katalogų, metodinių priemonių kirilikos leidinių bibliografavimui, taip pat platesnių knygos istorijos tyrimų, tarp jų – ir monografiją apie Maskvos spaudos pradininkus (1947). Ji dirbo tuometės Lenino bibliotekos Maskvoje (dabar – Rusijos valstybinė biblioteka) Retų spaudinių skyriuje. L. Vadimirovas prisiminė:

„Man labai daug padėjo Ziornova, sena bibliotekininkystės istorikė. Ji domėjosi Vilniaus spauda, Mstislavecų, parašė net knygą apie jį. Mstislavecų Vilniuje spausdino knygas. Ji buvo atvažiavusi pas mus į svečius. Ir aš parodžiau tą vietą, kur buvo Mamoničių spaustuvė, Skorinos turbūt spaustuvė... Ji senutė jau buvo. Ji apsiverkė. <...> Na, ir nuo Skorinos prasidėjo. <...> Ji pasakė, kad bibliotekoj yra dar iš Lietuvos išvežta kolekcija, maždaug 80 knygų. Tarp jų Skorinos „Apaštalas“ ir t. t. Ji pažadėjo man tas knygas atgauti, nes jos buvo išvežtos iš Vilniaus 1915 metais, kai grėsė vokiečių okupacija; tai brangiausios knygos ir vertybės buvo išvežtos iš Vilniaus į Maskvą ir ten kažkur dingo. Ir tarp jų – Daukšos katekizmas, knyga, pasaulyje išlikusi vienintelė. <...> Eruditė buvo, ji senąją knygą pažinojo ne tik rusiškai. <...> Tokia miela senutė. Aš niekad jos nepamiršiu. Ji pažadėjo man padėti“ (Vladimirovas, 1996).

Nojus Feigelmanas prisiminimuose, skelbtuose 1997 metų kovo žurnale „Tarp knygų“, taip pat lakoniškai mini Antoniną Ziornovą: „Slaviškas knygas man kruopščiai perdavinėjo žymi mokslininkė A. Ziornova ir jos padėjėja T. Kameneva“ (Feigelmanas, 1997, 23).

L. Vladimirovas ne kartą yra rašęs apie geranorišką Maskvos, Leningrado, Kijevo, Charkovo bibliotekininkų pagalbą. Jis pabrėžia, kad, nuvykęs į tas bibliotekas, pirmiausia stengdavęsis susipažinti su senaisiais jų darbuotojais, tais, kurie bibliotekose dirbė ilgiausiai, mėgindavę su jais pasikalbėti ir taip gauti naudingos informacijos. Prisimindamas jis rašė:

„Po ilgų ieškojimų archyve aptikau žinutę, kad šios knygos turi būti TSRS MA bibliotekoje. Dar kartą ten užėjau, tačiau šios bibliotekos direkcija ir Senų spaudinių skyriaus vedėjas buvo nauji žmonės, o vienintelis senas šio skyriaus darbuotojas priklausė tai, deja, visame pasaulyje dar pasitaikančiai bibliotekininkų kategorijai, kurie jokia būdu nenori atiduoti nė vienos knygos iš savo kolekcijų. Jis man atrėžė, kad jokių Vilniaus knygų jo bibliotekoje nesą. Norint įrodyti, kad jos ten yra, teko imtis gudrybės. Atsisėdau Senų spaudinių skyriaus skaitykloje ir pagal katalogą užsisakiau keletą kny-

gų, kurios, kaip spėjau, galėjo kadaise priklausyti Vilniaus universitetui“ (Vladimirovas, 1982, 17).

Gražių liudijimų apie draugišką Kijevo ir Charkovo bibliotekininkų pagalbą atrenkant Vilniaus universiteto knygas yra papasakojusi tos akcijos dalyvė, Lietuvos kultūros istorikė Irena Petrauskienė (1927–2014), Vilniaus universiteto bibliotekoje dirbusi 1954–1972 metais (iš pradžių Komplektavimo, vėliau – Senų ir retų knygų ir rankraščių skyriuje). Garsajuostėje (2001 m. Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje ir 2007 m. jos namuose Šeškinėje, kartu su Laura Vancevičiene) liko įrašyti jos prisiminimai apie šeštojo dešimtmečio Vilniaus universiteto bibliotekos knygų grąžinimą:

„Visi į mus žiūrėjo palankiai tol, kol pamatė, kad mes labai daug tų knygų išsirenkam. Kad ten ištaisai mūsų knygos. <...> Va pirmą kartą, kai rinkom rezerviniame fonde, Semionovičius [Retų spaudinių skyriaus vedėjas] <...> labai maloniai mus sutiko, bet kai irgi pamatė, kad mes tiek atsirikom... Kai nuvažiauvau antrą kartą, jau jo laikysena buvo labai santūri. Labai santūri“ (Petrauskienė, 2001).

Tuomečiame Leningrade 1956 metais knygas atrinkinėjo I. Petrauskienė ir Teresė Šapalaitė-Gustienė, L. Vladimirovo studentė, studijavusi bibliotekinišką Vilniaus universitete, vėliau ilgametė dabartinės Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotoja (Petrauskienė, 2005, 136).

Ypač akcentuojama Charkovo universiteto bibliotekos darbuotojų pagalba ir draugiškas nusiteikimas. Į Charkovą atrinkti knygų iš Vilniaus universiteto bibliotekos buvo komandiruoti I. Petrauskienė ir Antonas Antanovičius (1910–1980), dirbęs Senų ir retų knygų ir rankraščių skyriuje, žinomas filologas slavistas. I. Petrauskienė prisimena:

„Antanovičius buvo labai šaunus mokslininkas, bet knygų rinkti tai jis tikrai nesugebėjo [juokiasi]. Mudu labai draugavom. Nuvažiavom, nepatekom nei į viešbučius, nei nieko. Mokslo sekretorė Manmajanc nepaprastai šauniai mus priglobė. Aš, pavyzdžiui, gyvenau pas vieną bendradarbę, dabar jos pavardės neatsimenu. O Antanovičiui tiesiog pačioj bibliotekoj paklojo lovą. <...> Charkovas mus priėmė labai šiltai“ (Petrauskienė, 2007).

Geru žodžiu prisimenama Charkovo universiteto bibliotekos mokslinė sekretorė rūpinosi kolegų iš Vilniaus kultūrine programa, įteikė bilietus į teatrą. Ir vėliau I. Petrauskienė su ja bendravo: buvo susitikusios, susirašinėjo. „Labai aukštos kultūros moteris buvo“, – teigia I. Petrauskienė. Ir reziuumuoja: „Aš Maskvoj nebuvau. Leningrade ir Kijeve į mus įvairiai žiūrėjo. O ten [Charkove], galima sakyti, draugai. Ta šiluma buvo labai [justi]“ (Petrauskienė, 2007).

Kaip knygos buvo atrenkamos? Kokios buvo saugyklos, ar knygos laikytos tvarkingai, kaip jos buvo sudėtos, kokį vaizdą atvykę iš Vilniaus darbuotojai išvysdavo? Į šiuos klausimus minėti darbuotojai smulkiai atsakyti nebegalėjo (prabėgo pusšimtis metų), bet bendrą įspūdį apibūdino. Vytautas Tavoras (1930–2009), kartu su I. Petrauskiene 1958 metų rugpjūčio 20 dieną komandiruotas į Ukrainos mokslų akademijos biblioteką, prisiminė:

„Senosios Vilniaus universiteto bibliotekos knygos Kijeve buvo laikomos gražiai sutvarkytos, atskirame fonde, atskirose patalpose, joms buvo paskirtas visas fondas. Knygas surinkti, sudėti į dėžes padėjo vietiniai darbuotojai“ (Vancevičienė, 2007, 24).

Panašiai apie Leningrado saugyklas kalbėjo ir Teresė Šapalaitė-Gustienė teigdama, kad „knygos buvo geros būklės, prižiūrėtos, sudėtos į lentynas. <...> Atrinkinėjo pagal turimus sąrašus, be to, Vilniaus universitetui priklausiusios knygos išsiskyrė įrišimais, buvo matomos ant viršelių lipdės“ (Vancevičienė, 2007, 32).

Ir I. Petrauskienė, ir V. Tavoras patvirtina, kad atrinktų knygų sąrašus sudarinėjo tų bibliotekų darbuotojai. Jiems už šį papildomą darbą Vilniaus universitetas specialiai mokėjo. Vilniaus universiteto archyve išlikęs Vilniaus universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus 1958 metų rugpjūčio 25 dienos patvirtinimas, kuriuo Vilniaus universitetas įsipareigoja sumokėti už atitinkamą dokumentaciją – knygų sąrašo (iki 1958 metų rugsėjo 30 dienos) sudarymą, darbas turi būti apmokamas pagal atliktus darbų tabelius (VUB RS F47–710).

Dabar žiūrint į archyve išlikusius Vilniaus universiteto bibliotekai perduodamų knygų sąrašus, matyti, kad ne visi jie yra kokybiški. I. Petrauskienė prisimena: „Tie sąrašai buvo sudaromi smulkinantis. Tiesiog kiekvienas egzempliorius, pavyzdžiui, periodikos, būdavo atskirai surašomas, kad jiems daugiau mokėtų“ (Petrauskienė, 2007). Buvo atrenkama pagal knygų proveniencinius ženklus (antspaudus, lipdes, superekslibrus), kitaip tariant, iš Vilniaus atvykusiems darbuotojams teko peržiūrėti kiekvieną knygą *de visu*:

„Ištraukiu aš knygą, sakau, šita irgi mūsų... šita irgi mūsų. <...> Apskritai, įdomus tas darbas, ieškojimas... Būdavo, pavargsti, krenti nuo kojų...“ <...> Ten [Charkove] sena darbuotoja tokia buvo ir kiek metų ji tvarkė knygas pagal leidyklas, [išskyrė] pagal aldus, elzevyrus ir visa kita. <...> Mes tiesiog iš lentynų išiminėjom ištisai. Tai ta moteris pradėjo verkt. Kadangi tie leidiniai – plantenai, paskui aldai, elzevyrai – kiekvienas tas leidinukas jai į širdį jau buvo įėjęs. Na, čia jau kiekvienam bibliotekininkui taip ta knyga brangi [tampa]... Atrodė, lyg mes norim apgrobt. (Petrauskienė, 2001) <...> Mūsų

labai daug buvo tų knygų. Kai pradėjom rinkti... <...> ištaisai mūsų tie šifrai, ištaisai mūsų antspaudai. Mes ištaisai išimdavom“ (Petrauskienė, 2007).

Atrinktos knygos buvo kraunamos į konteinerius, konteineriai siunčiami į geležinkelio stotį. I. Petrauskienė prisimena ir tam tikrus nuotykius, kai V. Tavoras pasiprašęs išvykti iš Kijevo kiek anksčiau, ji likusi viena. Tai buvo prieš pat tuometes Spalio šventes, kai traukiniai būdavo sausakimši. Nors ir turėjusi bilietą, bet jai vienai teko organizuoti, kaip knygas pakrauti į konteinerius. Viskas buvo daroma tą pačią išvykimo dieną. Jau bijojusi nesuskubti į traukinį, o tai anais laikais reiškė, kad turės didelių vargų gauti naują bilietą. Kaip prisimena, samdžiusi taksi ir vos vos spėjusi į jau beveik judantį traukinį (Petrauskienė, 2001). Labai panašų nuotykį Leningrade ji aprašė ir prisiminimuose:

„Atėjo laikas grįžti ir mes skirtingais keliais turėjome suskubti į Vilniaus traukinį. Neapsiėjome be nuotykių. Apsirikusi įsėdau į priešinga kryptimi važiuojantį tramvajų ir vos spėjau laiku atvykti į stotį, o direktorius [Levas Vladimirovas] per tą savo darbą Saltykovo-Ščedrino viešojoje bibliotekoje prarado laiko nuovoką ir taip pat vos nepavėlavo, įšokdamas į jau važiuojantį traukinį. Laimė, viskas pasibaigė gerai, o ši komandiruotė man paliko vienu iš šviesiausių prisiminimų“ (Petrauskienė, 2005, 136–137).

Akcijos dalyvių prisiminimai patvirtina labai svarbų momentą: Vilniaus universitetui buvo gražintos tik tos knygos, kurios buvo ne pagrindiniuose Leningrado ir Kijevo bibliotekų fonduose, o Rezerviniame (Atsarginiame) arba Mainų. Kitaip tariant, vilniškės knygos daugiau kaip šimtą metų buvo išgulėjusios neaprašytos, neįtrauktos į tenykščių bibliotekų balansą. Ši aplinkybė buvo palanki knygoms gražinti į Vilnių. Atvykusieji atrinkti knygų Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojai buvo įleidžiami tik į minėtus fondus, į pagrindinius – ne:

„Mes labai daug ten atradom knygų iš senosios Vilniaus akademijos. Ten buvo toks rezervinis fondas. Nebeprišmenu to žmogaus pavardės, jis mums buvo labai palankus. Bet kai jis pamatė, kad mes ištaisai iš lentynų išimėjam tas knygas, jie nusigando. Jie apskritai... mūsų neįsileido į Retus spaudinius, į pagrindinius fondus, kadangi mes būtumėm ieškoję Žygimanto Augusto knygų. Jie teisinosi, kad daromas remontas ir panašiai, ir neįsileido“ (Petrauskienė, 2001).

Apie tokį bibliotekų požiūrį ne kartą rašė ir L. Vladimirovas (Vladimirovas, 1992, 158). Išimtis buvo Charkovo universiteto biblioteka. Ten buvo dirbama ir pagrindiniame fonde.

Norėtuši atkreipti dėmesį, kodėl kaip tik Leningrade grąžinant knygas iš tuometės SSRS mokslų akademijos bibliotekos neįsileista į pagrindinius bibliotekos fondus – ten buvo daug itin vertingų senųjų leidinių: inkunabulų, paleotipų, karališkųjų Žygimanto Augusto knygų su Vilniaus jėzuitų akademijos proveniencijomis. Šį faktą žinojo L. Vladimirovas, tai buvo minima ir oficialiame Vilniaus universiteto rašte, bet mūsų laikais mažai kas atkreipė dėmesį, kad 1995 metais Sankt Peterburge išleistame E. Saveljevovos sudarytame Rusijos mokslų akademijos bibliotekos kataloge „Knygos iš Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto bibliotekos“ (Савельева, 1994) ši priežastis netiesiogiai įvardyta. Kaip tik 1956 metais pačias vertingiausias knygas iš tuometės SSRS mokslų akademijos bibliotekos rezervinio fondo imta perduoti į pagrindinį. Kaip tik tada buvo sudarytas Žygimanto Augusto knygų sąrašas (97 vienetai, 82 pavad.), jame daugiausia knygų – su Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekos nuosavybės ženklais. Tai patvirtina ir E. Saveljeva: „Pirminis knygų, priklausiusių Žygimantui Augustui, sąrašas buvo sudarytas dar tada, kai knygos iš Mainų-rezervinio fondo 1956 metais buvo perduodamos į Rankraščių ir retų spaudinių skyrių“ (Савельева, 1994, 11). Čia paminėta 1956 metų data nėra atsitiktinė: L. Vladimirovo akcija, Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojų apsilankymas Leningrade paskatino tuometės SSRS mokslų akademijos bibliotekos vadovus kuo skubiau tvarkyti ir iš Rezervinio fondo perkelti į Pagrindinį vertingiausius leidinius, taigi ir Žygimanto Augusto knygas.

Vadinasi, galime teigti, kad L. Vladimirovo akcijos susigrąžinti Vilniaus universiteto istorines knygas dalyviai savo prisiminimais papildė archyvinių šaltinių duomenis ir šiek tiek paryškino šios akcijos kasdienybės vaizdą. Natūralu, kad tas vaizdas subjektyvus, bet kaip tik subjektyvioji istorijos versija ir yra įdomiausia. Gaila, kad atsiminimus imta užrašinėti gana vėlai, kai buvo prabėgę pusšimtis metų, o dalyviai buvo sulaukę garbaus amžiaus. Natūralu, kad smulkesnių detalių, datų, pavardžių jie nebeprisiminė, kartais painiojo miestus ir bibliotekas. Tarkim, dar tektų nustatyti, ar tikrai buvo dirbta tuometėje Salytkovo-Ščedrino viešojoje bibliotekoje Leningrade (dabar Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge). Taip I. Petrauskienė rašo prisiminimuose (Petrauskienė, 2005, 136), taip teigia ir pasakojime 2001 metų rugpjūčio 20 dieną (Petrauskienė, 2001) bei 2007 metų kovo 11 dienos pokalbyje jos namuose, nors archyvinių šaltinių apie iš šios bibliotekos susigrąžintas knygas, regis, nėra, bent jų straipsnyje nemini Ina Kažuro ir Evaldas Grigonis (Kažuro, Grigonis, 2012).

Visi kalbinti pašnekovai pabrėžė Levo Vladimirovo vaidmenį šioje knygų susigrąžinimo akcijoje, jo, kaip išskirtinės asmenybės, knygos žmogaus, užsispyrimą ir drąsą veikiant knygos labui, knygos meilę. Irena Petrauskienė teigė: „Politiškai jį galima kritikuot, bet knygos atžvilgiu jo kritikuot negalima. Kadangi knygą, kaip savaiminę vertybę, jis mylėt mylėjo. Jam knyga buvo šventas dalykas... <...> Mes dirbdavom, pavargdavom, bet būdavom labai laimingos“ (Petrauskienė, 2001). „Už tai Vladimirovą aš labai gerbiu. <...> Gal čia buvo jo garbės reikalas. Bet jis taip mylėjo knygą...“ (Petrauskienė, 2007).

Pats L. Vladimirovas taip apibendrina šią akciją:

„Mes neišpildėm viso savo plano, bet pabandyt reikėjo. Be to, kas man grėsė? Ją [t.y. Janiną Gutauskienę (1919–1961), Retų spaudinių skyriaus vedėją] galbūt galėtų pavadinti nacionaliste, bet mane, su mano pavarde ir partiečio bilietu ir su karo dalyvio [pažymėjimu]... Pavadinti nacionalistu lietuvišku?!“ (Vladimirovas, 1996, 27:56).

Drąsiai galima teigti, kad šis senųjų Vilniaus universiteto bibliotekos knygų rinkinių susigrąžinimas – beprecedentis reiškinys ne tik žvelgiant į Lietuvos, bet ir apskritai į kultūros paveldo tarptautinį judėjimą. Turėtume neužmiršti, kad kaip tik L. Vladimirovo dėka Lietuva įgijo tokius Lietuvos knygos paminklus, kaip Martyno Mažvydo „Katekizmas“ (1547), Mikalojaus Daukšos „Katekizmas“ (1595), Konstantino Sirvydo 1642 metų žodyno laida, Pranciškaus Skorinos „Apaštalas“ (1525) ir kitus.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

FEIGELMANAS, Nojus. Rūpėjo lietuviškų knygų likimas. *Tarp knygų*, 1997, kovas, p. 23. *Iš Ukrainos TSR Mokslų akademijos valstybinės viešosios bibliotekos grąžintų senojo Vilniaus universiteto bibliotekos knygų aktai ir sąrašai*. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F47–710.

JARIOMČENKAITĖ, Renata. *Lituaninio dokumentinio paveldo judėjimas*: magistro darbas. Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas. Vadovė doc. Alma Braziūnienė. Vilnius, 2012. 76 p.

KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. *Iš Vetera reducta*: parodos katalogas, 2012 11 15–2013 06 15. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 23–31.

PETRAUSKIENĖ, Irena. [Pokalbis vyko jos namuose Vilniuje, 2007 m. kovo 11 d.]. Garso įrašas. Įrašė Laura Vancevičienė ir Alma Braziūnienė. A. Braziūnienės asmeninis archyvas.

PETRAUSKIENĖ, Irena. [Pokalbis su I. Petrauskiene Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje 2001 m. rugpjūčio 20 d.]. Garso įrašas. Įrašė A. Braziūnienė. A. Braziūnienės asmeninis archyvas.

PETRAUSKIENĖ, Irena. Su knyga per gyvenimą. Iš *Bibliotekininkystei reikia pašaukimo ir meilės*. Vilnius, 2005, p. 134–139.

VANCEVIČIENĖ, Laura. *Vilniaus universiteto istorinių knygų rinkinių grąžinimo akcija, 1956–1959*: magistro darbas. Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas. Vadovė dr. Alma Braziūnienė. Vilnius, 2007. 51 p.

VLADIMIROVAS, Levas. [Pokalbis su L. Vladimirovu jo namuose 1996 m. gruodžio 20 d.]. Garso įrašas, įrašė Alma Braziūnienė ir Nijolė Šulgienė. A. Braziūnienės asmeninis archyvas.

VLADIMIROVAS, Levas. Iš bibliotekininko prisiminimų. *Mokslas ir gyvenimas*, 1982, nr. 2, p. 17.

Книги из библиотеки польского короля Сигизмунда II Августа. Сост. Е. А. САВЕЛЬЕВА; Библиотека Российской Академии Наук. Санкт-Петербург, 1994. 148 с.

ВЛАДИМИРОВАС, Л. Когда же восторжествует справедливость? *Вильнюс*, 1992, no. 9, с. 153–162.

P R I E D A S

POKALBIS SU IRENA PETRAUSKIENE 2001 METŲ RUGPJŪČIO 20 DIENĄ VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS P. SMUGLEVIČIAUS SALĖJE

Alma Braziūnienė. Apie Vladimirovo akciją mėginom prašyti, kad papasakotų Feigelmanas¹, rašiau jam laiškus, bet... nieko nesulaukiau. Man ypač svarbu užrašyti prisiminimus apie tą knygų sugrąžinimą. Specialiai žiūrėjau, ką yra paskelbęs Vladimirovas. Daug kur pasakoja tą patį, bet nelabai detaliai.

Irena Petrauskienė. Na, matai, kas yra. Matai, tą knygą, Mažvydo katekizmą... tai čia jau jo nuopelnas. Jisai surado tenai ir viską... Jisai siūsdavo...

A. B. Reikia jūsų autentiškų prisiminimų, kokie jo tie detektyviniai nuotyčiai iš tikrųjų buvo.

I. P. Matot, labai įdomūs momentai Leningrade buvo, dabartiniam Peterburge, kadangi mes labai daug ten atradom knygų iš senosios Vilniaus akademi-

¹ Nojus Feigelmanas (1918–2002) – knygotyrininkas, bibliografas. 1950–1990 m. dirbo Vilniaus universiteto bibliotekoje, buvo Retų spaudinių skyrius vedėjas. Parengė ir publikavo senųjų lietuviškų knygų (1957), Lietuvos inkunabulų (1975), Vilniaus universiteto paleotipų (2003, kartu su bendraautoriais) katalogus.

jos. Ten buvo toks rezervinis fondas. Nebepprisimenu to žmogaus pavardės, jis mums buvo labai palankus. Bet kai jis pamatė, kad mes ištisai iš lentynų išiminėjam tas knygas, jie nusigando. Jie apskritai mūsų neįsileido į Retus spaudinius, į pagrindinius fondus, kadangi mes būtumėm ieškoję Žygimanto Augusto knygų. Jie teisinosi, kad daromas remontas ir panašiai, ir neįsileido. Aš tada su Šapalaite buvau. Ir jiems tada ilgai dirbom su ja. Ir tada mes labai daug atrinkom tų leidinių. Paskiau jie mums jau nebeduodavo. Mes rinkom Akademijos bibliotekoj, paskui Saltykovo-Ščedrino bibliotekoj², Rezerviniam fonde.

A. B. Rinkdavot pagal viršelį, antspaudus?

I. P. Antspaudus. Antspaudai buvo, įrišimas... Paskui pasidarė kažkokia nuojauta savo knygoms. Šitas momentas. Labai gerai aš prisimenu Lvove [t. y. Charkove – *A. B.*]. Ten [Charkove] sena darbuotoja tokia buvo ir kiek metų ji tvarkė knygas pagal leidyklas, [išskyrė] pagal aldus, elzevyrus ir visa kita. Kadangi po Vilniaus universiteto uždarymo labai daug knygų pateko ten, ten buvo ne pagal profilį tos knygos, o kas liko. Kas liko nuo Kijevo. Mes tiesiog iš lentynų išiminėjom ištisai. Tai ta moteris pradėjo verkt. Kadangi tie leidiniai – plantenai, paskui aldai, elzevyrai – kiekvienas tas leidinukas jai į širdį jau buvo įjėšęs. Na, čia jau kiekvienam bibliotekininkui taip ta knyga brangi [tampa]... Atrodė, lyg mes norim apgrobt. Labai mes ten daug atrinkom...

A. B. Jūs atrinkot, o kaip paskui?

I. P. Dabar aš neatsimenu, kaip Charkove buvo. O Kijeve tai aš konteineriais, reiškia, samdžiau žmones. Kijeve irgi daugiausia tik į rezervinį fondą teįsileido. Na, jisai toks ne visai rezervinis, jisai veikė, bet tenai buvo filialas. Tarp kitko, su tuo žmogum... Aš dabar pavardžių jau nebepprisimenu, labai daug metų praėjo. Bet ten buvo labai įdomiai aprašyti. Pavyzdžiui, komplektiniai žurnalai, laikraščiai. Tai kiekvienas vienetas buvo kaip vienetas. Ne kaip komplektas, bet kaip vienetas. Vadinas, susidarė labai daug. Jie vadino kaip knygų kolekcija. Mes lentynose radom labai daug su antspaudais, ir aš tada kėliau tą klausimą, kad reikia ir šituos. – Oi, ne, čia jau ne... – [sakė] jie. Ir jau į pagrindinius fondus irgi neįsileido. Ten aš konkrečiai žinojau... Inkunabulas, atrodo, buvo Žygimanto Augusto. Žodžiu, irgi mūsų tenai neįsileido. Į pagrindinius fondus beveik niekur neįsileido. Maskvoj aš neatrinkinėjau, man atrodo, Feigelmanas tenai dirbo. Mes buvom vienoj konferencijoje, ir rodė leidybinius pavyzdžius iš senųjų laikų. Ir dabar aš žiūriu, pasiėmiau į rankas – mūsų knyga, su mūsų antspaudu. Na matot, šitaip. Matot, Leningrade jie jau paskiau pareiškė,

² Dabartinė Rusijos mokslų akademijos biblioteka ir Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge.

ir Vladimirovui oficialiai, kad tai yra pasaulinio masto turtai ir kad jie mažai respublikai neturi priklausyti. Žodžiu, buvo sulaikytas tas visas gražinimo... paskiau dar vienas dalykas. Kadangi ten buvo pavadinta Vilniaus akademija, tai dalį knygų [jau Vilniuje] atidavė [Mokslų] akademijai. Aš nežinau, bet, rodos, buvo keltas klausimas, kad akademija gražintų Vilniaus universitetui. Na, čia jau, aš sakau, toks realiatyvus požiūris...

A. B. Bet kaip Vladimirovas neišsikovojo?

I. P. Na matot, jisai kažkaip savotiškai. Jisai pradeda, suranda... Man atrodo, toksai buvo romantikas svajotojas. Knygai... kitiems ten. Politiškai jį galima kritikuot, bet knygos atžvilgiu jo kritikuot negalima. Kadangi knygą, kaip savaiminę vertybę, jis mylėt mylėjo. Jam knyga buvo šventas dalykas. Tas knygų rinkimas, na, labai brangus visiems mums buvo. Su Tavoru mes tada dirbom. Tavoras pritūko pinigų. Spalio šventės artėjo, ir ką. Aš nepagalvojau... aš irgi tokia lengvabūdė tuo atžvilgiu. Nepagalvojau, kad paskui bus labai sudėtinga parvažiuot. Kadangi susidarė lapkričio pirma, šventės, žodžiu, mėnesio pabaiga ir kito pradžia, kada traukinių kelialapis [t. y. tvarkaraštis] keitėsi. Aš turėjau bilietą nusipirkusi, bet mano nebuvo į konteinerius knygos pakrautos. Anksčiau nebuvo galima to padaryti. Ir man iki išvažiavimo buvo likę dvi valandos, kol aš susitvarkiau su konteineriais.

A. B. Jūs kokius oficialius aktus rašydavot?

I. P. Archyve viskas šitas turi būti. Taip, o apie pačias knygas tai aš rašiau Metraštyje³. Man atrodo, yra. Ir apie turinį šiek tiek. Tik, kaip sakau, kaip ir toks nuotykis liko. Reikia išvažiuot, ir aš dabar galvoju, ar aš į traukinį suspėjau, ar ne, dėl to, kad visur atsiskaičius, viską. Na tada aš jau samdžiau taksi, taksistui mokėjau tuos pinigus papildomus ir važiuojant į traukinį... Mano buvo bagažas, bagažą turėjau. Nu, žodžiu, turėjau... Traukinys jau stovėjo, vos suspėjau įlipti. Tai buvo nervacija labai didelė. Bet viskas pasisekė laimingai ir dalį knygų mes atsiėmėm. Nemažą dalį. O iš Charkovo, kaip pargabenta, tai aš neprisimenu. <...>

A. B. Jūs išvažiuodavot keletui savaičių, mėnesiui?

I. P. Būdavo mėnesiui. Peterburge kai mes buvom, tai mėnesį aš buvau. Vieną kartą aš buvau su Šapalaite, kitą kartą buvau su Bojeraitė⁴ Peterburge. Turbūt veiksmingiausias mums buvo buvimas su Šapalaite. Jinai irgi entuziastingai padėjo. Mes dirbdavom, pavargdavom, bet būdavom labai laimingos. O vieną

³ Turima galvoje tęstinis leidinys „Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis“, pradėtas leisti 1958 m. Iš viso išėjo 9 tomai, paskutinis 2010 m.

⁴ Ester Bojeraitė (1922–1999) – Vilniaus universiteto bibliotekos bibliotekininkė, Specfondo skyriaus vedėja (1951–1958).

kartą tai buvau su Vladimirovu. Tada jis savo Natašą [dukterį] vežėsi į bibliotekininkų institutą. Dar jis mums miestą aprodė. Jisai irgi dirbdavo bibliotekoj, bet jisai jau nerinkdavo tų knygų, aš viena rinkau. Tada aš dirbau Saltykovo Ščedrino bibliotekoj. Ten irgi buvo sukrautos krūvos tiesiog štabeliais. Ten aš palyginti nedaug radau. Būdavo, grįžtam po darbo, tada mes dar klajodavom po miestą. Vladimirovas mėgsta architektūrą. Jis man daug ką parodė. O vieną laisvą dieną tai buvom su juo Ermitaže. Visą dieną. Sakau, visi į mus žiūrėjo palankiai tol, kol pamatė, kad mes labai daug tų knygų išsirenkam. Kad ten ištaisai mūsų knygos. Ir būdavo tiesiog tragiška. Bandėm, sakiau, kovot su tuo Akademijos Senų spaudinių skyriumi, na, niekaip neįsileido. Aiškinosi, kad remontas, kad ten vėl. Žodžiu, tas paaiškinimas nieko nedavė. Ir paskiau. Va pirmą kartą, kai rinkom rezerviniame fonde, Semionovičius [Retų spaudinių skyriaus vedėjas], žinau tik tiek, o tai užmirštu jo pavardę, man atrodo, kad dokumentuose turėtų atsispindėti. Jis labai maloniai mus sutiko, bet kai irgi pamatė, kad mes tiek atsirinkom... Kai nuvažiavau antrą kartą, jau jo laikyseta buvo labai santūri. Labai santūri. Na, leido rinktis, leido žiūrėt, bet... Bet jokių, gink Dieve, nepadėjo. Bet man atrodo, kad šitos knygos pateko į mūsų akademiją. Ten buvo knygos... Kada Don Kichotą statė, tą filmą, tai kai kurios mūsų knygos buvo Don Kichoto bibliotekoje. Ten apkaustai tokie senoviški, gražūs... Bet turbūt į Akademijos biblioteką [pateko].

A. B. Yra daug Akademijos bibliotekoj.

I. P. Ten akademijos yra tokių senų labai, gražiai įrištų.

A. B. Tai čia, sakoma, Žiugžda⁵ daugiausia pasistengė, kad akademijai buvo atiduotos.

I. P. Galbūt. Aš daug šitų dalykų ir nežinau. Šiaip ar taip, buvau darbo žiurkė.

A. B. Kai leidiniai sugrįžo į Vilnių, pasirodė, kad ne visi?

I. P. Ne visus atidavė čia, į universitetą. Matai, ko gero, labai klaidino šitas „Vilniaus akademijos biblioteka“ antspaudas. Labai tasai antspaudas klaidino. Kadangi... Mes tai šitą supratom. O tie ir Kijeve, ir Charkove... Čia tai iš Peterburgo tos knygos. Savo konteinerius aš pati sutvarkiau, dokumentus, tuos sąrašus... Na, buvo samdomi žmonės [sąrašams]. Mes faktiškai tik atrinkinėjom. Bet, sakau, kai priėjo... Ištraukiu aš knygas, sakau, šita irgi mūsų... šita irgi mūsų. – „Ne, jau čia iš kitos. Čia jau kita kalba. Iš naujo reikia tartis“. Ir panašiai.

A. B. Vis vien daug parvežėt. Čia didžiulis nuopelnas.

⁵ Juozas Žiugžda (1893–1979) – sovietmečio partinis politinis veikėjas, LTSR mokslų akademijos viceprezidentas (1946–1966), Istorijos instituto direktorius (1948–1970).

I. P. Taip. Tuo labiau kad čia istorija. Tik tiek, kad Žygimanto Augusto knygų yra ir Peterburge, yra Kijeve. Gal dabar su Kijevu palaikydami ryšius kai ką dar galėtumėt atsirinkti.

A. B. Kažin. Vargu.

I. P. Aš dabar dar pagalvoju, pas mane dar šioks toks... Kažkas yra ir išlikę... Matot, mūsų archyve aš irgi rinkau medžiagą, kad turėčiau kažką tokio bendro. Taigi, kai kurie šifrai... Vladimirovas, tiesa, man davė šifrus. Vladimirovas kaip medžioklis ieškojo, bet iki galo jam išsikovot nepavykdavo. Ar jisai nenorėdavo, šito aš nežinau. Kita vertus, mes maža respublika, o jie laikėsi nuomonės, kad čia jų yra nuosavybė. Kad čia, esą, mes neverti, per maži esam, kad galėtumėm tokiais turtais operuoti. Tai va, šitas dalykas. Apskritai, tai įdomus tas darbas, ieškojimas... Sakau, būdavo, pavargsti, krenti nuo kojų... Paskui gi įdomus atvejis buvo Kauno universiteto.

A. B. Kai vežėt iš Kauno?

I. P. Tai mes labai daug ką... Kadangi Kauno politechnikos institutas⁶ atsisakė, kadangi tai yra jų neprofilinės knygos.

A. B. O kokiais čia metais daugmaž?

I. P. Aš dabar neatsimenu, man atrodo, iš Kauno tai 1956 metais. Daugiausia dirbom tada su Kazlauskaite⁷. Ir Tavoras irgi dalyvavo, dar kažkas. Bet mudvi su Kazlauskaite daugiausia tenai. Labai gerai atsimenu, kai mes tenai Kaune atradom... toksai rinkinėlis buvo satyrinis Gėbacz⁸. Dabar tikriausiai jau sutvarkytas, bet labai ilgą laiką buvo nesutvarkytas. Buvo toks kanalizacijos vamzdis, ir užspaustas toksai... Čia jau Kazlauskaitė pastebėjo. Ojei, sako, taigi Gėbacz! Toksai retas! Labai mažu tiražu buvo Vilniaus universiteto profesorių leidžiamas. Tai mudvi tenai radom. Tenai buvo iš viso labai gerai sukomplektuota.

A. B. Tai kur Kaune jos buvo sudėtos? Saugyklose?

I. P. Na, ne pačiose saugyklose, bet irgi, štabeliuota. Drėko ten, ir viską... Ten direktorė buvo Užkuraitė, jinai nenorėjo, atseit, norėjo, kad biblioteka būtų tokia kryptinga. O kadangi čia buvo humanitarinių labai daug knygų, filosofijos ir kita, jiems tuo metu buvo nereikalinga, kadangi mokymui nebuvo dėstoma šitų dalykų, jiems, atseit, vietą užėmė. Vietos klausimas, kaip žinote, visada

⁶ Dabar Kauno technologijos universitetas.

⁷ Jadvyga Kazlauskaitė (1906–1987) – Vilniaus universiteto bibliotekos bibliografė, skyriaus vedėja. Dirbo 1944–1986 m. Tyrinėjo periodinę spaudą, parengė bibliografinių rodyklių, tvarkė rankraščių fondus.

⁸ Gėbacz – savaitraštis lenkų kalba, leistas Vilniuje 1817 metais.

labai aktualus. Taigi mes ten, Kaune, faktiškai išdraskėm Biržiškos biblioteką⁹. O čia tai aš nežinau, – ar dabar tos knygos sutvarkytos?

A. B. Jos sutvarkytos. Bet gi paties Biržiškos asmeninių kiek knygų! – visos pabiro.

I. P. Matai, kas yra. Tenai iš viso ir nebuvo asmeninės knygos ir išskirtos. Ten, sakau, jie pagal profilį atsisakė, ir viskas. Tai čia faktiškai irgi Vladimirovo nuopelnas, kad jisai norėjo. Ta prasme, kad jisai buvo direktorius ir jisai pats knygą vertino. Tuo labiau kad jisai ir kalbų mokėjo, ir kita. Matai, kai žmogus kalbų nemoka, jam knyga nelabai ką sako...

POKALBIS SU IRENA PETRAUSKIENE 2007 M. KOVO 11 DIENĄ JOS NAMUOSE ŠEŠKINĖJE. DALYVAVO LAURA VANCEVIČIENĖ

Alma Braziūnienė. Akcija, kai buvo sugražintos Vilniaus universiteto knygos. Ir jūs tampat viena iš tų pagrindinių liudytojų.

Irena Petrauskienė. Matot, kas yra. Datų nelabai... maždaug nuo 1956 turbūt iki 1959 metų. Šitas laikotarpis. Dabar taip. 1958 metais, tai aš rašiau truputį apie pačius leidinius. Bet apie patį parinkimą ir visa kita, tai aš ten nerašiau. Su Tavoru mes buvom. Dabar neatsimenu, bet ar 1957-aisiais, ar 1958-aisiais mudu su Antanovičium buvom Charkove.

A. B. Antanovičius irgi dirbo Retų spaudinių skyriuje.

I. P. Matot, kas yra. Man atrodo, jums reikėtų pasižiūrėti bibliotekos archyve, aš dabar nežinau Charkove ar 1957-aisiais, ar 1958-aisiais buvom.

Laura Vancevičienė. Pagal archyvą turėtų būti 1959-ieji.

I. P. Gali būti, dėl to, kad aš šito neatsimenu. Tik tiek, kad mes buvom su Antanovičium. Ten mokslo sekretorė buvo Manmajanc [?]. Antanovičius tai buvo labai šaunus mokslininkas, bet knygų rinkti tai jis tikrai nesugebėjo [juokiasi]. Mudu labai draugavom. Nuvažiavom, nepatekom nei į viešbučius, nei nieko. Ta mokslo sekretorė Manmajanc nepaprastai šauniai mus priglobė. Aš, pavyzdžiui, gyvenau pas vieną bendradarbę, dabar jos neatsimenu. O Antanovičiui tiesiog pačioj bibliotekoj paklojo lovą. Va, žodžiu, tokiu būdu rinkom. Esmė ne ta. Esmė ta, matot, kas yra. Į Charkovą pakliuvo knygos, kurios jau buvo atrinktos Kijeve. Vadinasi, buvo jau tokios atrinktinės. Bet...

⁹ Vaclovas Biržiška (1884–1956), vienas žymiausių lietuvių bibliografų, kultūros istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktorius (1922–1944). Savo asmeninėje bibliotekoje turėjo apie 5 tūkst. knygų, dabar ji išsklaidyta: apie 2 tūkst. yra Kauno technologijos universiteto bibliotekoje, dalis – Vilniaus universiteto bibliotekoje ir kitur.

A. B. Jau Kijevas buvo geresnes pasiėmęs?

I. P. Jau geresnes. Bet į Charkovą pakliuvo labai daug aldų, elzevyrų, to meto knygų, kurios buvo vienos iš pirmųjų. Va. Ir aš prisimenu, kaip moteris, kuri tvarkė visas tas knygas, verkė, kadangi mes pasiėmėm tas knygas, kurios buvo labai vertingos. Vertingos tiesiog kaip knygos. Aš nekalbu apie turinį. Tokia senutė buvo jinai. Matot, mes knygas ir Charkove, ir Kijeve, ir Leningrade rinkomės pagal tokius pagrindinius dalykus. Būtent, tai buvo skaitmeniniai tokie užrašai, šifrai, kurie rodė, kad tai yra Vilniaus universiteto knygos.

A. B. Ar jus įleisdavo į saugyklas?

I. P. Va Charkove įleido mus į saugyklas.

A. B. Tai jūs tiesiog iš eilės?..

I. P. Iš eilės ėmėm ir žiūrėjom. Kai kada mes ištaisai išrinkom jiems knygas. Sakau, ta moteris verkė.

A. B. Tai jie gan geranoriškai...

I. P. Sakau, aš nekalbu apie turinį. Aš kalbu apie formą ir leidyklas.

A. B. Bet rasdavot, kad yra signatūra Vilniaus?

I. P. Taip... Pagal įrišimus mes atrinkdavom. Tai va, sakau, tada mes su Antanovičium...

A. B. Ir dar antspaudas turėjo būti, ar ne visur?

I. P. Antspaudai buvo. Vilniaus universiteto antspaudai. Sakau, aš apie šitai niekur nerašiau. Apie Charkovą. Bet ten mus priėmė labai šiltai Charkove. Ten nebuvo, kad nuo mūsų slėptų.

A. B. Galbūt, kaip jūs jau pastebėjot, kad jau Kijevas [knygas] buvo atidavęs?

I. P. Na matot, tais metais aš jau buvau buvusi Leningrade. Aš jau turėjau patirties. Kadangi, pagal visus tuos, kaip atrodė antspaudai, įrašai, na, sakau, ištaisai atsekdavom tas knygas.

Tiksliai kokias metais, aš neatsimenu.

A. B. Ponia Irena, ar visur įleido į saugyklas, ar tik Charkove?

I. P. Tai palaukit, prieisim. Charkove mus įleido visur. Kadangi ten buvo pagrindiniai fondai. Ir sakau, Charkovas mus priėmė labai šiltai. Dabar, kaip gražinom, aš dabar neatsimenu... Šito aš dabar gerai neatsimenu. <...> Apie Kijevą tai galiu tiksliai papasakot, o apie Charkovą tik tiek, kad mus leido į pagrindines saugyklas. Ir sakau, senutė moteris verkė, kad mes atsiėmėm tiek daug knygų. Ištaisai mums leido fonduose, kiekvieną knygelę mes ėmėm į rankas.

A. B. Ar paskui kokius sąrašus jie patys darė?

I. P. Paskui tie sąrašai... Šitų, sakau, smulkmenų, aš nebeatsimenu. Ar ten buvo

konteineriuos, ar ką, šito mano atmintis jau nebe... Kadangi vis dėlto labai daug metų, kaip suprantat, praėjo. <...> 1958 metais iš Kijevo atsivežem. Charkove mus sutiko labai maloniai. Sakau, ta Manmajanc... Jos vyras buvo teatro... teatre jis dalyvavo. Ir mums padovanojo teatro bilietus. Ir mes pasižiūrėjom... Mes dar su ja bendravom, susirašinėjom. Labai aukštos kultūros moteris. Aš dabar nežinau, kokios ji tautybės buvo. Na, jinai buvo ne rusė, aišku. Mes su ja dar buvom susitikusios. Jinai buvo mokslinė sekretorė, jinai daug turėjo galimybių. Bet matai... Aš Maskvoj nebuvau. Leningrade ir Kijeve į mus įvairiai žiūrėjo. O ten, galima sakyti, draugai. Ta šiluma buvo labai [justi]. Iš jų mes atsiėmėm pačias vertingiausias knygas. Aš nekalbu apie turinį, bet apie leidyklas, žinomas leidyklas, ir viską. Sakau, kai mes iš jų paėmėm, jinai verkė, kad jie neteko tokių pačių pagrindinių leidinių. O į Kijevą mudu važiuvom su Tavoru. Mes žinojom, kad ten pagalbiniam fonde buvo jau išskirta tokia Vilniaus universiteto katalogo kolekcija.

A. B. Kodėl sakot „pagalbiniam“? Tame vadinamajame rezerviniame?

I. P. Ne pagrindiniame fonde. Į pagrindinius fondus neįsileido nei Leningradas, nei Kijevas. Dabar taip. Apie jų patekimą į Mokslų akademiją aš rašiau. Tai va. Ten buvo pagalbinis fondas. Ten buvo daugiausia Vilniaus universiteto kolekcija. Bet. Kai tą kolekciją rinkom mes su Tavoru, irgi daugiausia pagal tuos pačius principus. Sakau, aš ir Leningrade... Tik tai aš negaliu jums pasakyti metų. <...> Jų buvo išskirta kolekcija. Bet šalia tos kolekcijos mes radom knygų. Šalia... kurios irgi su tais pačiais šifrais, su tais pačiais antspaudais. Ir mes pradėjom reikalaut, kad mums atiduotų ir tas. Bet jau išskirta buvo jų kaip kolekcija, šitų jau ne.

A. B. Tai tos jau buvo aprašytos, sutvarkytos, reikia manyt, ar ne?

I. P. Suprantat, tas aprašymas reliatyvus buvo. Kadangi čia buvo išskirta kolekcija ir daug mokėjo, tai buvo sudaryti sąrašai. Dabar tie sąrašai buvo sudaromi smulkinantis. Tiesiog kiekvienas egzempliorius, pavyzdžiui, periodikos, būdavo atskirai surašomas, kad jiems daugiau mokėtų. Na taip. Taip. Ar jūs žiūrėjote archyvą? Visą, tą archyvą? Kijevo, Charkovo, Leningrado? <...> Dabar taip. Tavoras pradėjo kalbėti, kad jam pinigų trūksta, kad jis neturi iš ko gyvent. O aš tokia kvaila. Dabar čia jau viskas, sąrašai buvo sudaryti ne mūsų, o jų [darbuotojų], ir dabar susidarė sąlygos: žinau, kad prieš Spalio šventes traukiniai važiuoja... Na, ir aš kažkodėl Tavorą išleidau. O man reikėjo sutvarkyti dokumentus. Konteinerius pakrauti. Sakau, viskas buvo neapgalvota. Aš likau viena. Aš pati kalta. Aš visiškai Tavoro nekaltinu. Jis dirbo, mes abudu dirbom, ir viskas. Ir prieš Spalio šventes man reikėjo du konteinerius pakrauti,

sutvarkyti dokumentus ir suspėti į traukinį išvažiuoti <...> Dabar, kai aš pagalvoju, tai man net siaubas ima.

A. B. O tie vietiniai nepadėjo tų fizinių darbų daryti?

I. P. Na kaip. Padėjo. Už viską mokėjom. Už viską mokėt reikėjo. Bet... man reikia viską suorganizuot: sukraut į du konteinerius ir kad aš pati galėčiau išvažiuoti. Jau tie konteineriai buvo pakrauti, va, jau traukinys stovėjo... Aš jau taksi važiauvau, kad mane suspėtų nuvežti. Ir aš į važiuojantį traukinį įlipau. Tai va šitaip. Na, pagalvoju, šitokio kvailo dalyko... žmogus niekad nepagalvoji, kad gali atsitikti ir kažkas kitaip. Bet pasisekė. Ir grįžau, ir viskas. Dabar, taip sakau. Mus ne visur įleido. Aš, pavyzdžiui, žinojau šifrus tokių labai vertingų leidinių, kurie buvo pagrindiniai. Jie aiškino, kad pas juos tenai revizija. Nesugebėjau aš išreikalaut. Mano charakteris toks reikalaujantis, bet nieko man nepadėjo. Liko kai kurie leidiniai, kuriuos mes tikrai žinojom, ir vertingi, kurie jau pagrindiniuose fonduose. O dabar kokia ten istorija, kodėl pakliuvo į Mokslų akademiją, dabar aš nežinau. Taigi nenoriu kartotis. Tai čia Kijevas, Charkovas. Dabar nuo 1956 metų [?] aš dalyvavau paieškose Leningrade. <...> Dalyvavau keletą kartų. Dabar irgi neatsimenu. Mes važiam su Vladimirovu patį pirmą kartą. Jis vežė savo Mašą, savo dukrą, į institutą. Kadangi jis buvo žiūrėjęs šiek tiek, jį įsileisdavo, irgi pagalbiniam fonde, ne pagrindiniame fonde. Į pagrindinį fondą mūsų neįsileido. <...> Tai ten mudu buvom su Vladimirovu. <...> Važiauvau aš su Bojeraite, metų neatsimenu.

L. V. 1959-aisiais.

I. P. Na matot, metų aš neatsimenu. Paskui važiauvau su studente. Dabar užkrito jos pavardė. Šapalaite. Su Šapalaite mudvi daugiausia dirbom. Ir daugiausia padarėm. Kuriais metais?

L. V. Irgi 1959-aisiais.

A. B. Ar ji studijavo bibliotekininkystę? Vladimirovo studentė buvo?

I. P. Ji studijavo. Vladimirovo studentė. Paskui ji Mažvydo bibliotekoj dirbo. Jinai labai šauniai dirbo. <...>

L. V. Jūs su Tavoru Kijeve buvot, daugiau gal ir ne.

I. P. Su Tavoru tenai mes važiam į Kijevą. O čia, pirmiausia, man atrodo, su Vladimirovu. Jisai man pristatė. Su Šapalaite ir Bojeraite. Ir Antanovičius. <...> Leningrade aš irgi dirbau pagalbiniam archyve. Irgi. Žinokit, tai ten irgi buvo knygos, kurias Vladimirovas matė. Kurios Don Kichote [filme] buvo pateiktos. Ten jau buvo labai tie įrišimai tokie mandrūs ir visa kita. Ir jie buvo panaudoti tame filme apie Don Kichotą. Na va. Ir nėra niekur apie tai informacijos. Gal truputį periodinėj spaudoj, tokiuose laikraščiuose. Vladimirovas mėgdavo save

pateikt. Vladimirovas mėgdavo, žinokit, save pateikt. Jį, žinokit, reikia priimt. Aš jį labai gerbiau ir, kaip matėt, mano straipsnyje tame rinkinyje aš visko apie jį rašiau. Bet aš laikiausi nuomonės, kad atėjo istorija ir reikia apie ją pateikti viską, kaip yra. Žmogus visada yra įvairiapusis. O jisai... Jisai buvo rusofilas. Jisai visą laiką buvo nusiteikęs net ne Lietuvai. Tiesiog gyvenimas privertė pateikti taip, kaip yra. O knygą jisai mylėjo visa širdimi. Ir už tai jį reikia gerbt. Toks gyvenimas [šypsosi]. Man jis buvo labai geras. Aš apie jį nieko negaliu... Bet kada aš atėjau į [universiteto] biblioteką 1954 metais, tai buvo tokia tragedija, kada jis mėtė žmones, kada jis juos tiesiog naikino. Visi senieji kadrai buvo išblaškyti. Pas mus, pavyzdžiui, viskas vykdavo tik rusų kalba. Ir sakau, aš, pavyzdžiui, sienlaikraštį parengdavau lietuvių kalba, man būdavo gėda, kad ateina mūsų skaitytojai ir mato va šitaip. Na va, toks gyvenimas. O paskiau, nuo Kubiliaus¹⁰ atėjimo, viskas pasikeitė. Kubilius mokėjo sutvarkyt visą reikalą ir, sakau, aš jį labai gerbiu už tai. Pavyzdžiui, Bulavas¹¹ buvo sutvarkytas visiškai. Ir taip sutvarkytas. Aš buvau pati jauniausia. Tai, būdavo, iš pirmo aukšto į trečią nuleki. Aš 1954 metais atėjus buvau.

A. B. Tuoj iš karto baigus universitetą turbūt?

I. P. Aš dirbau po universiteto pabaigimo trejus metus Palangos vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja, o paskiau atvažiavau į Vilnių. Tai va. Sakau, gal pyksta kas nors ant manęs <...>, sakau, aš jį labai gerbiau. Jis man buvo nepaprastai geras. Žinokit, knygas, kurias jis išleido, visas aš turiu su užrašais „Gerbiamai, gerbiamai...“

A. B. Pagaliau jis jūsų disertacijai vadovavo.

I. P. Jis vadovavo. Mano ji buvo parašyta. Čia buvo toks formalus reikalas. Kai, pavyzdžiui, buvo Vilniaus universiteto istorija leidžiama, jisai pats galėjo apie spaustuvę parašyt, juk jis išmanė, ir viską, bet jis pasiūlė man, jam atrodė, kad aš labiau išmanau. Čia yra toks... Aš, pavyzdžiui, apie jį labai gerai galiu pasakyt.

A. B. Dar papasakokit apie tą atmosferą bibliotekoj, kaip tik pradedant rengti ekspedicijas.

I. P. Buvo baisi atmosfera. Pavyzdžiui, Kazlauskaitė. Aukštos kultūros moteris. Aš apie ją rašiau „Vorutoj“ porą kartų. Paroda buvo, ir prieš tai apie ją rašiau. Išsilavinusi, protinga. Jinai buvo baigusi Varšuvoj kūno kultūrą. Bet

¹⁰ Jonas Kubilius (1921–2011) – garsus matematikas, Vilniaus universiteto rektorius 1958–1991 metais.

¹¹ Juozas Bulavas (1906–1995) – teisės istorikas, Vilniaus universiteto rektorius 1956–1958 metais. Kaip nelojalus sovietinei valdžiai, buvo atleistas iš rektoriaus pareigų ir pašalintas iš Komunistų partijos.

žinokit, kaip jis kalbėdavo apie ją, man būdavo slogu. Jis mokėdavo. Sakau, kai jis žmogų gerbia, jis sau galėdavo liaupses duot, o jeigu ne, tai siaubas buvo. Dabar taip. Visi seni kadrai jo buvo išblaškyti. Kubilius kai atėjo... Arba jis turėjo pečius, arba kas, nežinau... Bet jis sugebėjo sugrąžinti tą mūsų lietuvišką universiteto polinkį. <...> Aš tą sistemą mačiau. Ir sakau, aš, pavyzdžiui, pagalvojau: praeis daug metų, kiek man čia beliko, bet juk turi kas nors pažymėti. Juk visi liaupsina. Bet juk reikia, kad kas nors patikslintų. Daug kam gal ir nepatiko.

A. B. Sąžiningai padarėt.

I. P. Aš dukart atsiskaciau Butkevičienei¹² rašyti. Paskui pagalvojau, na ką gi. Tebūnie taip, kaip yra.

A. B. Ponia Irena, o apie tą sumanymą susigrąžinti tas knygas.

I. P. Čia jau jo buvo. Už tai Vladimirovą aš labai gerbiu. Jis tikrai. Gal čia buvo jo garbės reikalas. Bet jis taip mylėjo knygą... Aš tada Komplektavimo skyrių dirbau. Mano vedėja buvo Macevičienė¹³. Jinai buvo baigus technikumą, jai nerūpėjo nei knygos, nei nieko. Ji dirbo, pinigų tvarkė ir visa kita. Būdavo, gaunam knygų šimtą. Išdėstau aš tas knygas. Ateina Vladimirovas, na jam knyga tai buvo kaip šventas dalykas. Sakau, už ką aš jį labai gerbiau. Žiūri į tą knygą, žiūri, viską. Sakau, pavyzdžiui, buvo toksai Fainhauz. Vagis, knygų vagis.

A. B. Jisai bibliotekoj dirbo?

I. P. Jisai dėstytojas buvo. Jis istoriją dėstė. Būdavo, ateina ir jisai prašo. Prašo tų nesutvarkytų. Stovi drauge Vladimirovas, ir aš sakau jam: „Mes nesutvarkytų knygų net direktoriui neduodam“. Suprantat. Į ūsą žiūri, juokiasi Vladimirovas. Jisai šitą priimdavo. Ir aš tam [Fainhauzui] neduodavau. Jisai išvažiavo į Ameriką paskui. Ir aš dalyvavau paskui tame knygų surašyme, kur jis buvo pasivogęs. Jis vogė geriausių rinktinių knygų.

A. B. Iš universiteto bibliotekos?

I. P. Taip, taip.

A. B. Bet jis jau buvo kleptomanas.

I. P. Taip. Taip. Bet ne tik jis, ir jo žmona. Aš dar studentė buvau, klausydavusi užsienio literatūros, tai žinokit, buvo išplėštų knygų, naudojosi bet kuo. Sakau, visokio tipo žmonių buvo. Sakau, pradžioj man teko dirbt, tai visi šie dalykai liko nepaprastai taip...

¹² Birutė Butkevičienė (g. 1938) – Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė 1985–2006 metais.

¹³ Zinovja Macevičienė (1918–1993) Vilniaus universiteto bibliotekoje dirbo 1948–1979 metais, buvo skyriaus vedėja (1951–1961).

A. B. O ar teisingai supratau, kad visą tą gražinimo reikalą Vladimirovas pavedė Komplektavimo skyriui?

I. P. Jisai, jisai. Matot, vedėja ne aš buvau. Vedėja buvo Macevičienė.

A. B. Bet jos, vadinasi, Macevičienės, nesiuntė.

I. P. Jos ir išsilavinimas netiko.

A. B. Vladimirovas tai suprato.

I. P. Aš buvau baigusi aukštąjį mokslą, lituanistė. O be to, jis matė, kad aš myliu knygą.

A. B. Žinoma, reikia ir lotyniškai mokėt paskaityt, ir viską...

I. P. Aš komplektavau viso universiteto knygas, visų fakultetų. Ir sakau, su juo tardavausi. Jisai išmanė. Jisai iš viso labai išmanė. Bet, sakau, jo tas rusofiliskumas. Ir politinis tas dalykas labai trukdė mums, labai trukdė. Na bet knygą jis mylėjo kaip tokią. O senieji amžiai, matot, turėjo savo antspaudą. Senieji amžiai reikalavo visai kitokio požiūrio. Ir va. Jisai susigrąžino daugelį retų spaudinių. Ir pirmąją lietuvišką knygą, ir kitką. Kadangi jis buvo partinis. Su juo vis dėlto skaitėsi. Jo brolis dirbo plano komisijoje. Tas viskas darė [savo].

A. B. Tai į tą knygų gražinimo reikalą Senų spaudinių skyrius nelabai kišosi, taip?

I. P. Na matot. Labai gera buvo Senų spaudinių skyriaus vedėja Gutauskienė¹⁴. Šauni moteris buvo. Bet tiktai viena. Dabar taip. Feigelmanas, Antanovičius. Žodžiu, Antanovičius buvo mokslininkas. Ir iš viso jisai, kaip bibliotekos darbuotojas, jisai nesugebėjo dirbti. Jis buvo darbštus, šaunus žmogus. Bet jis buvo mokslininkas, suprantat. Čia yra du dalykai, kurie susiduria visada. Dabar kaip Feigelmanas. Jisai buvo savotiškas tinginys. Jisai ilgą laiką, suprantat, tvarkė, darė ką. Bet pamatė, kad žmonėms reikia kažko daugiau. O jis fainas, gabus. Na, jis pradėjo rašyt tuos savo inkunabulus.

A. B. Tai jis prieš tai dar tų lietuviškų knygų [katalogą]. Tai jo diplominis darbas, kaip aš suprantu, buvo pas Vladimirovą.

I. P. <...> Vaidinauskaitė¹⁵ buvo mano draugė.

A. B. Ji buvo direktoriaus pavaduotoja?

I. P. Pinai buvo pradžioj pavaduotoja. Kai Vladimirovas išvažiavo, tai... Ir mes pradžioj leidom leidinius. Kolegija buvo Vladimirovas, Vaidinauskaitė ir aš. Gal už tai, kad aš lituanistė, aš nežinau. Bet kažkaip mums... Visi leidiniai, kurie anksčiau išleisti, tai visų mūsų trijų pavardės yra. Ir bibliotekos vadovo,

¹⁴ Janina Gutauskienė (1919–1961) Vilniaus universiteto bibliotekoje dirbo 1949–1961 metais, buvo Senų ir retų knygų bei rankraščių skyriaus vedėja (1957–1961).

¹⁵ Stasė Vaidinauskaitė-Vaškeliene (g. 1929) Vilniaus universiteto bibliotekoje dirbo 1957–1968 metais, buvo bibliotekos direktorė (1964–1968).

ir ten kitų. Sakau, jisai irgi buvo suinterasuotas, kad jo pavardė irgi būtų. Vladimirovas išvažiavo, Vaidinauskaitė tapo direktore.

A. B. Jinai prieš tai jau bibliotekoj dirbo?

I. P. Jinai buvo pavaduotoja. Na ką, sakyčiau, kad jinai tikrai išmanė. Na, kas man buvo gerai? Būdavo, Vaidinauskaitė ir aš, viena pradedam sakinį, kita pabaigiam. Kažkokiu būdu buvo tarp mūsų kažkoks bendrumas. Aš pykdavau ant jos, kad ji man kažkokias galimybes [suteikdavo] daugiau, kadangi Feigelmanas po vedėjos mirties tapo vedėju. Jam labai užkliūdavo.

A. B. Jūs tada iš Komplektavimo perėjot į Retų spaudinių skyrių?

I. P. Aš tada 1962 metais... Vaitkus¹⁶ buvo skyriaus bendradarbis, kuriam buvo vyriausio bibliotekininko pareigos. Jis išėjo į leidyklą. Ir tada man pasiūlė, kad aš tapčiau vyriausia bibliotekininke Rankraštyne. Rankraštynas ir Retų [spaudinių skyrius] kartu buvo. Tai va, tokiu būdu... Tokiu būdu. Komplikuotos padėtys [buvo].

A. B. Ponia Irena, tai, kai tas knygas iš Charkovo, Kijevo, Leningrado gražino, jūs...

I. P. Tada aš dar buvau Komplektavimo skyriuj. Macevičienė buvo skyriaus vedėja.

A. B. Bet man toks įspūdis, jūs pasakysit, ar teisingas. Tas knygas parvežė, bet paskui jos gulėjo dar kiek metų netvarkomos.

I. P. Taip, taip. Ne tik šitos. Ne tik šitos. Va senojo Vilniaus universiteto knygos. Čia daug prisidėjo Matusevičiūtė¹⁷.

A. B. Bet žinot, kokia likimo ironija. Net jos asmens bylos nėra. Matyt, bijota, kad ji tremtinė.

I. P. Taip, nes ji buvo nuteista. Ir kadangi ji dirbo laikinai vis priimta, nebuvo pastoviai. O, pavyzdžiui, septyniolikto šimtmečio ir didele dalimi aštuoniolikto šimtmečio [knygos] – jos sutvarkytos [t. y. XVI ir XVII a. – A. B.].

¹⁶ Juozas Vaitkus (g. 1934) – Vilniaus universiteto bibliotekos mokslinis sekretorius (1960–1963), 1963–1965 m. dirbo Senų ir retų knygų bei rankraščių skyriuje.

¹⁷ Ona Matusevičiūtė (1908–2002) – rašytoja, bibliografė. 1946–1954 m. kalėjo Uchtos lageriuose. 1961–1990 m. pagal sutartį dirbo Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos ir kt. bibliotekose, katalogavo senuosius leidinius.